

Dombos Fest – Csobi Sound, Kishegyes, 2013. július 10-12.

Kortárs irodalom másképp – Az érintés alakzatai

A kishegyesi Dombos Festen három napon keresztül tartottam műhelyfoglalkozást *Az érintés alakzatai* címmel, központban az irodalmi szövegekben megjelenő testleírásokkal. A résztvevőkről annyit tudtam, hogy többségében nem középiskolások, magyar szakos hallgatók, irodalomközelemben emberek, tanárok vegyesen, tehát a megszokott középiskolásoktól alapvetően eltérő hallgatóság.

A kurzuson végre nem csupán gondolkodással fordultunk a szövegek felé. A kísérlet drámapedagógiai módszerekkel, élménypedagógiával és művészetpedagógiával közelítette meg a kortárs irodalom azon szövegeit, melyek valamilyen módon a testre kérdeznak rá vagy épp arról beszélnek.

A műhely munkájába bekapcsolódott:

Áfra János, Makói Medáliák Díjas és Móricz Zsigmond-ösztöndíjas költő, művészeti író. 1987-ben született Hajdúböszörményben, jelenleg Debrecenben él. A Prae.hu, a Szkhion szerkesztője, a kulter.hu alapító főszerkesztője és az Alföld tördelőszerkesztője. A Debreceni Egyetem magyar nyelv és irodalom alapszakján, valamint filozófia minorján, majd ugyanitt a irodalom és kultúratudomány mesterképzésen végzett. Az Alföld Stúdió, a Hajdúsági Kertész László Irodalmi Kör, a LÉK Irodalmi Kör és a Hatvani István Szakkollégium tagja volt, jelenleg a József Attila Kör elnökségi tagja. Első verseskötete 2012-ben, a JAK-füzetek sorozat 171. darabjaként jelent meg *Glaukóma* címen.

Csaplár Vilmos, Szül.1947. Újpest; 1966-67 között az ELTE JTK hallgatója; 1967-72 között az ELTE BTK hallgatója, magyar szakon; 1971-72 *A Jelenlét* című egyetemi irodalmi folyóirat alapító főszerkesztője; 1976-83 között az Új Tükör szerkesztője; 1975 *Az Add tovább!* című antológia szerkesztője; 1988-90 között az *A lap* főszerkesztője; 1993-94 között a Demokratikus Charta szóvivője; 2003-tól 2012-ig a Szépírók Társasága elnöke.

Szöcs Petra, 1981, Kolozsvár, költő, forgatókönyvíró. Az ELTE magyar–német majd a Színház- és Filmművészeti egyetem forgatókönyvíró szakán végzett. Budapesten és Kolozsváron él. *Kétvízköz* című verseskötete 2013-ban jelent meg a Magvető Kiadó gondozásában.

1. A cél

Kutatási célom az volt, hogy kipróbáljam, milyen lehetőségek vannak a nyelv és a nyelven kívüli eszközök számára, hogy kapcsolatot teremthessenek szöveg és ember között lehetséges válaszokat adva egy olyan szövegtérben, mely elsősorban a testről szól, tehát fenn áll a veszélye annak, hogy tabukat dönget, zavarba hozza az olvasót.

A megszülető „etűdök” során a közösen teremtett és az egyénileg átélt folyamatokra koncentráltunk, a kortárs irodalom szövegei mindezen tapasztalatok magját, alapját képezték. A jelenlévő szerzők a tapasztalat másik oldalát mutatták, mely találkozás során alkotó és befogadó kettősségét is feloldani reméltem. Ezt tekintem pedagógiai célnak a folyamat során.

2. A módszerek

Drámapedagógia, élménypedagógia, szoros szövegolvasás, kooperatív technikák.

Változatos munkaformák: csoport munka, páros munka, egyéni munka.

3. A kutatás folyamata

2013. július 10. szerda 10.00–12.00

Hat fővel indult a csapat. A korábban már bemutatott Béla-játékkal nyitottam, mely jó hangulatot teremtett azonnal. Ez kellett is, mert fülledt, levegőtlen termet kaptunk, a csukott ablakok, ajtók zártság érzetét keltették. A tábor egy valahai mozi és kocsmá területén zajlott, 100 nm-es ház ebédlőjében volt a mi foglalkozásunk, odakint az irodalmi beszélgetések. Először rövid bemutatkozást kértem tőlük, melyet páros megbeszéléssel folytattunk. Mindketten kaptak egy-egy percet, majd bemutatták a csoportnak egymást. Felmértem azt is, milyen elvárásokkal érkeztek, kit mi vonzott ide. B. Timi a művészetpedagógia, F. Dóri kortárs irodalom és a drámapedagógia iránt érdeklődik, K. Dóra magyar szakos hallgatóként érkezett, K. Olga újságíró és valahai magyartanár tudósítást kellett, hogy írjon, és B. Emőke tanít alsósokat és felsősöket, drámacsoportja is van, S. V. Kinga a megközelítésre lett kíváncsi.

A második feladat az volt, hogy helyezkedjenek el egy olyan ülő vagy álló helyzetben, mely kifejezi a mostani lélekállapotukat. Azt kértem a többiektől, hogy elemezzék a testhelyzetet, majd az elemzett testhelyzet tulajdonosa beszélt arról, melyek voltak a tudatos döntések, mi volt, amire rácsodálkozott az elemzések alkalmával. Dóra a széken tartotta a lábát, mely támaszt jelentett, bizonytalannak ítélték őt magát. Azonban a mosolygás ellenpontozta mindezt, a zártságban bőven találtak várakozást is. Sőt, volt, aki egyenesen harmonikusnak ítélte meg a testhelyzetet. Dóra csak a lábát akarta tudatosan a széken tartani, a többi magától jött.

Emőkéről elmondták, hogy nyitottság és várakozó álláspont sugárzik belőle, dinamizmust, nyílt szexualitást is észrevettek, mindezt azzal magyarázva, hogy nem dől neki a támlának, a lábait is enyhe terpeszben tartja. Emőke elmondta, valóban várakozó állásponton van, úgymond ugrásra készen, és alapvetően jellemző rá a dinamizmus, ez most sincs másképp.

Kinga keresztbe tett lábát egyértelműen a zárkózottság jeleként értelmezték, azonban megoszlottak a vélemények, hogy védekező, óvatos testtartás ez, netán munkahelyi ártalom, nyugodtság. Volt, aki egyszerűen a kivárást jeleként érzékelte a keresztbe tett lábakat, vagy az érett nő jegyeként, ezt elsősorban az arc nyugalmával indokolva. Kinga azt mondta, így szokott ülni, de alapvetően zárkózott, tehát semmi tőle idegen nem hangzott el.

Dóri mindkét lábát feltette, és kicsit ki is csavarodott, ezt egyszerre értékelték a lazaság és a komolyság jeleként, hiszen egyik lába a földön, másik a széken volt. Filigrán, ugyanakkor erőt sugárzó, a tekintetéből árad a kritikusság, mondták, és a nőiesség és a sunyiság jeleit is felfedezni vélték. Dóri később arról beszélt, ő maga imádja a kicsavart testhelyzeteket, sőt, szereti dinamikusan váltogatni ezeket a pózokat, mondván, számára így kényelmes.

Olga nyitott lábakkal, ujjait egymáshoz illesztve foglalt helyet, melyet nagy egyetértés fogadott: nyitottság, harmónia, rendezettség, megfontoltság és magabiztosság árad belőle. Olga mindezt a jógával magyarázta, valóban olyan ember, akihez szeretnek odafordulni, akitől tanácsot kérnek, biztonságot sugároz, és mindenképp szerette volna kifejezni a föld és ég kapcsolatát a testtartásában, hangsúlyozva az ég felé törekvést.

Timi lazán előre nyújtott lábakkal foglalt helyet, már-már lecsúszott a székről, dinamikusnak, erőt sugárzónak érezték legtöbben. Egyszerre kényelmes és sugároz magabiztosságot, otthonosságot, vagányságot, egészítették ki. Timi nagyon örült a hallottaknak, mondván, nyár van, irodalommal foglalkozhat, amit imád, minden rendben az életében.

A koncentrációs gyakorlatok sorában a szabadon választott tárgyról való beszéd következett. 30 másodpercig kellett összefüggően beszélniük. Előkerült egy titkos füzet, egy kulcsosomó, egy piperetáska, mindegyik elsősorban célirányosan önmagukat kifejezni volt hivatott. Nagyon figyeltek arra, minél több információt megosszanak magukról közben. Felmerülhet a kérdés, hogy e gyakorlatok miért segítettek például Áfra János versének megértését? Vagyis miért segítettek a kortárs-irodalom tanítását? Egy olyan bizalmi teret szerettem volna kialakítani, ahol mindannyian személyként vagyunk jelen, vagyis fontos egyesével, hogy ki mit hoz a csoportba, milyen állapotban van, célom volt, hogy mindezzel megteremtsem a napok hangulatát, azt az atmoszférát, amiben közösen dolgozni tudunk. Ezen kívül a tudatosság és a koncentráció kialakításának lett ez elengedhetetlen eszköze.

Áfra János verse következett, melyet ők választottak a felolvasottak közül.

Hallgatás

*Egymás eltorzult tükörképei
vagyunk két szembefordított
röntgenképen. Egyik oldalon
nagyobb koponya és kisebb
érzelem. Mégis ugyanúgy
árnyékol egy mellkasunkba
rejtett szivattyú, a szív.*

*Két átvilágított felsőtest,
körbefuttatva indulatokkal:
aranyárga vonalak. Közöttünk
mint könyvgerinc, sötétlenek
a lapszéli ívek: közös határaink.
Margóra skiccelve homályos
keleti kalligráfia: a féltékenység
nyomrendszere. Az akarat
születés előttről örökölt ősképei
halandók szétszakítására.*

*A szabadság földi hidege engedné,
hogy elengedjelek, de nem bírom
megkülönböztetni már a mellüreg*

és a koponya éjszakájának melegét.

Inkább hallgatom, ahogy melleden

át ver a szíved.

Párba rendeződtek, és a címen kezdtek el gondolkodni. Három fogalmat kértem tőlük, amit számukra a *hallgatás* szó jelent. Elidegenedés-titok-nyugalom, átvilágítás és átlátszóság-féltékenység-lemondás-akarat, szakítás előtti kínos csönd-hasonulás-tudományos analógia-magány. A párok átadták egy másik párnak a lapot, és kértem, hogy a kapott fogalmakhoz keressenek idézeteket a szövegben. Alább az általuk kigondolt fogalmak és a versből hozzáillesztett idézetek olvashatóak.

Elidegenedés: „közös határaink” „féltékenység nyomrendszere” „Egymás eltorzult tükörképei vagyunk”.

Titok: „rejtett szivattyú”.

Nyugalom: „Inkább hallgatom, ahogy melleden ver a szíved.”

Átvilágítás és átlátszóság: „Egymás eltorzult tükörképei vagyunk két szembefordított röntgenképen”.

Lemondás: „Inkább hallgatom, ahogy melleden át ver a szíved”.

Akarat: „Az akarat születés előtről örökített ősképei halandók szétszakítására”.

Szakítás előtti kínos csönd: „Az akarat/ születés előtről örökölt ősképei halandók szétszakítására” „A szabadság földi hidege”.

Hasonulás: „Egymás eltorzult tükörképei vagyunk”.

Tudományos analógia: „két szembefordított röntgenkép”.

Ezután egy-egy mozdulatot kellett létrehozniuk a mondatokhoz, melyeket aztán mindannyian megtanultunk, elemeztük, beszélgettünk arról, hogyan lehetne pontosabbá tenni, hogy azt az érzést, fogalmat fejezze ki, melyből kiindultunk.

2013. július 10. szerda 14.00-16.00

Ebéd után relaxációs gyakorlattal kezdtünk, ez szintén bemelegítési céllal történt. Izomfeszítéssel, izomnyesztéssel indítottunk, aztán illesztettünk hozzá hangokat is. Kifújáskor az m, s hangokat hallatták, közben azt kértem, nagyon figyeljék, tudatosítsák a testükben zajló változásokat, tapasztalatokat. Sokakat zavartak a külső körülmények, nem volt elég csöndes, kényelmes a helyszín. Többen azt érezték, ellenáll a testük. Főleg a külső utasítás okozott számukra feszültséget, az, hogy végül is más „parancsára” kellett mozdulatokat csinálniuk. Én utólag úgy értékelem, nem gondoltam jól át ezt a bevezetést, a test ilyen mértékű igénybe vételére nem voltam még kész.

A vers szoros szövegolvasása következett. Össze tudtam kötni az elhangzott nehézkedést, külső nyomást, amit éreztek az utasítás miatt, azzal, ami a versben van, vagyis „Egymás eltorzult tükörképei/ vagyunk”. A torzítást ők úgy értelmezték, hogy mindig másképp látjuk önmagunkat, ezáltal egyfajta kancsalság jelenik meg, melyben magjaiban ott vannak a frusztrációk amiatt, hogy feltételezünk egy külső elvárást, külső nézőpontot. Ami a relaxációs gyakorlatban a hangom és az utasítás volt, a

versben ugyanúgy megjelenik hipotetikusán: a viszonyok okozta nyomásgyakorlás. A vágy arra, hogy átvegyünk dolgokat, mások legyünk, akár tudatosan vagy nem.

A versben lévő koponya és érzelem szembeállítását Olga és Emőke egyértelműen férfi-női viszonyra, szerepre értette, kértem, nézzük meg, vajon létezhet-e ez más viszonyban is, vagy akár egy emberen belül. Mitől más, mit jelent, ha így értelmezzük? Aztán kicsit beszélgettünk arról, hogy a magyar versolvasás alapvetően szerelemközpontú, valamiért imádjuk a viszonyokat azonnal szerelmi rendszerben elhelyezni.

A versszak végén megjelenő szivattyú kettőssége többekben felmerült, miszerint életet pulzál, de el is szív, és az is sokatmondó, hogy rejtett szervről van szó. Amit védeni kell, vagy ami titkos. És ez a védettség, ez a titkosság válik közös jeggyé mindkét fél számára.

Hogyan lehetséges akkor a megértés, ha ennyire rejtve, védve van a lényegi mozgatórugó? Ha ennyire rejtett a közös mag? Nyitva hagytuk a kérdést, hogy a vers adhasson rá választ. Mindenkién saját válaszokat.

A második versszakban a fény és sötétség kettőssége mentén haladtunk tovább, az átvilágításban erőszakot találtak, csakúgy, mint az ezt erősítő indulatok képében. A könyvgerinc hasonlata a tartást jelentette többeknek, azonban érdekes, hogy ez a tartópillér el is választ: „közöttünk (...) sötétlenek”. A „lapszéli ívek”-en hosszan gondolkodtunk, ezek lennének a vers szövege szerint közös határaink, melyeken átlapozunk, melyek egy mozgás folyamatába illeszkednek, és mégis hordozzák mindkét fél tulajdonságait. Bizonyos szempontból közösek.

A keleti kalligráfiák ezeregyéjszakai varázslatosság világát idézték elő a versben, és az érthetlenséget, a megfeythetlenséget, vagyis újra a titkok felől közelítette meg a kapcsolatok rendszerét. A „féltékenység nyomrendszere” metaforában talán az volt a legizgalmasabb, hogy mennyire teremtett világa ez, a jelenlévőket állandóan foglalkoztató problémára akadunk. Ugyanúgy a titkok, a rejtettség tűnik fel, mely a vers rendszerébe pontosan illeszkedik. És a zárómondat valami nagyon kiábrándult, sorsszerűsége emlékeztető következtetést feltételez, hogy „öskép” ez a távolság, ez a rejtőzködés, ami ember és ember között van.

Az utolsó versszak ennek továbbgondolása: az itt megjelenő kettősség a szabadság és a szövegből hiányzó, csak hiányként jelen lévő együttlét fogalma. A racionalitás és a döntés a legmeghatározóbb ezekben a sorokban, a hideg-meleg ellentétén is sokat gondolkodtak, hogy vajon a szabadság miért földi, miért hideg, ezzel szemben a melegséget az éjszakához kötni mi mindent jelenthet. Miért ott születik meg valami közelség, intimitás. Ráadásul ez a melegség, ez az éjszaka a koponyáé és a mellüregé, mely így sokkal összetettebb: a csontok, az üregek sugároznak meleget, nem pedig a megtartó föld. A vers végén „Inkább hallgatom, ahogy melleden/ át ver a szíved.” mondatról megoszlottak a vélemények, hogy megalkuvás, beletörődés, szomorúság vagy megbékélés van-e a szavak mögött. Hogy mindezen ellentétek után hol tud megszületni az egymásra figyelés - és így jutottunk el a címhez, hogy a hallgatásban. Ahol a kétoldalúság is megszűnik, marad a mozgás a szívverésben, és mellette a mozdulatlanosság a csönd révén. „Egymás eltorzult tükörképei vagyunk két szembefordított röntgenképen.” A foglalkozás azzal zárult, hogy tartottam egy hosszabb bevezetőt a Csaplár-regényhez, és közösen eldöntöttük, mely részekkel foglalkozzunk mélyebben, mi érdekli őket. Nem gondoltam, de a szexualitást választották, az érdekelte őket, hogy hogyan ír erről a szerző, és hogyan tudunk erről mi beszélni.

2013. július 11. csütörtök 10.00–12.00

A csütörtök délelőtti foglalkozás Csaplár Vilmos *Edd meg a barátodat!*¹ című regényére való felkészülés jegyében telt. Ehhez kortárs versek elemzését terveztem, miután megbeszéltük, hogy az elolvasott részek a Csaplár-regényből milyen hatást tettek rájuk, mi volt érdekes, újszerű, milyen érzések kavargtak bennük olvasás során. Kingát a viszonyok alakulása, a nem mindennapi anyalánya kapcsolat, a női megalázottság mint élvezeti tényező érdekelte, Emőkét a női szexualitás leírása, Timi szerint a mű olvastatta magát, és számára a főhős Klári személyisége nagyon érdekesnek tűnt, kérdéseket vet fel benne, hogy mit jelent az az idézet: „Őt a gyerekkora folyamatosan öli.”, az anyával való viszony, az undor jelenléte, a viszolygás, az ejakuláció mint kilövellő pattanás hasonlata. Dóra a női nemi szerv megjelenését tartotta érdekesnek, „a puncis dolog”, mondta, az újonnan érkező fiú, Tamás a szexuális kapcsolatot, a női nemi szerv pulykanyakhoz való hasonlítását, a szexualitás mint hatalom kérdését gondolta volna végig jobban, illetve azt, hogy a szövegben a szépirodalmiság és a nyersség mennyire kiegészítik egymást, mint az életben.

Bemelegítésként József Attila *Ringató* című versével foglalkoztunk. Ez a Csaplár-szöveg egyik kulcsmondatához kapcsolódott, az érzékelés a dolgok színessége, változékonysága, az érzékelés sokszínűsége volt az, melyre tapasztalati utat kerestem. A karmesterjátékot hívtam segítségül hozzá. Vagyis mindenki választott egy hangot, melyet a középben álló elindított, vagy épp lecsendesített. A dülöngélős bizalomjátékot variáltuk először úgy, hogy csak hangokat, aztán a vers szavait, majd szöveg egészét hallattuk. Megbeszélés követte a gyakorlatot - melyik hogyan volt más. Majd a karmesterjátékkal lezártuk ezt a kört, ahol visszautaltunk a tegnapi irányító, torzító szerepeinkre, illetve előreutaltunk a regényben lévő viszonyok játszmaszerűségére, hogy milyen az, amikor valaki dirigál, milyen az, ha én dirigálok. Ezt a tükörjátékkal zártuk le, de már kint a szabadban. Először csak egy-egy percig vezetett az egyik, aztán a másik ember, aztán a párok maguk döntöttek arról, mikor ki irányít. Ugyancsak a viszonyrendszer elemzéseire való előkészítő gyakorlat volt ez.

Az első vers Pallag Zoltán *Az intercisai jósdában* címet viselte.

a kéz amely a farkadat fogta most

piros kesztyűben a korlátot fogja

a metrón nem tudod talán fogat mos

a másik kéz körmét vágja most fogja

elzárni a gázt becsukni a könyvet

vagy épp zebben van ha neked így könnyebb

és a láb amelyet imádtál talán

nem jár messze az étkezdénél arra

amerre sorban állt veled a falán

¹ A regény 2013-ban jelent meg a Kalligram Kiadó gondozásában, a következő ajánlóval: “két férfi és egy nő, a testiséget szokatlan nyíltsággal ábrázolt háromszögét meséli el a gyerekkoruktól a huszadik század negyvenes éveitől a hatvanas évek végéig. Megismerjük a hortobágyi internálótáborokat, a kádári titkosszolgálat könyörtelenségét. A szerelem is olyan, mint a gyümölcs, merül föl a kérdés: nem létezik, csak alma, körte, szilva, barack, meggy, szeder, ribizli, szamóca, áfonya, naspolya, citrom? E nagyszerű mű a kortárs próza fontos eseménye!”

*árlap volt tálcát raktak az asztalra
vagy kádban ázik te se kinezd magad
körmét festi egy szösz a lakkba ragad
a nyelv amely nos hát sokfélét művelt
a szádban turkált mérgesen ciccegett
most fogát piszkálja vagy nagyon művelt
szavakat formál vonatra kér jegyet
épp az l hangnál veti magát hátra
és biztos így van ne is gondolj másra
na és a szem a mandula szem amely
a tiédde nagyon összenőtt de már
tévét néz vagy lakáshirdetést figyel
épp étlapot böngész nélküled de kár
nem tudod hogy az a szem mit keres de
talán csak otthon téstát a levesben*

A vers témájából indultunk ki. Azt emelték ki, hogy a testrészek tagolják a verset: kéz, láb, nyelv, szem. Kértem, keressünk rendszert, valamilyen oksági viszonyt, miért ez a sorrend. Egyre intimebb részeket mutat, és nagyon fontos elv még a párhuzamosság, mely az idegen és a személyes, nagyon intim szituációkat egymáshoz rendeli, hangzottak a válaszok. A korlát hidegsége, keménysége, merevsége egyben a kapaszkodás, vagyis a ragaszkodás lehetőségét teremti meg. Viszont a ragaszkodás egyszerre hordozza magában a stabilitást, a másik oldalról nézve pedig a teljes talajvesztést, instabilitást. Dóri hangsúlyozta az elértéktelenedési folyamatokat a versben, hogy elszaporodnak a hétköznapi, rutin cselekvések mint fogmosás, körömvágás, melyek hétköznapiságán túl mindig nagyon személyes cselekvések is. A gáz elzárása Olga számára egyértelműen a meleg elzárását, a kapcsolat kihűlését előlegzi meg, a távolságot látjuk megszületni ebben a mozdulatban, a könyv bezárása ugyanezt erősíti, a zsebben tartott kéz pedig egyszerre a nemtörődömség és a várakozás testtartása. A csapat legalábbis így értelmezte.

A második versszakot sokkal személyesebbnek ítélték, amikor azt kérdeztem, hogyan és mi változik. Jellemzően apróságokat emel ki a szerző, melyek elrontják az egész teljességét, tökéletességét. A felsorolások kevésbé voltak számukra érdekesek, ezért azt szemléltük nagyító alatt, hogy milyen stílushatással bír egy-egy szóválasztás. Egy ilyen szexuálisan terhelt nyelvi közeg hogyan kap valami többletet, vagy mi vesz el belőle.

Itt a legszembevetőbbek az igeválasztások voltak: mindannyian rácsodálkoztak, mennyire más jelentést kötünk bizonyos szavakhoz, hangsorokhoz, mennyire más a hangulat, a jelentésréteg. A turkál ígét kértem, hogy alakítsuk át, vagyis hogyan változik a szószerkezet, aztán a mondat és a vers

egésze, ha finomabb, durvább kifejezéseket keresünk. Ezek a szavak merültek fel: matatott, lézengett, siklott, kutatott. Mindegyiket körbejártuk, hogy pl. a matat igében a tudatlanság, a szituációtól való teljes idegenség érzékelhető.

Az intertextualitás mentén haladva tovább két Tóth Krisztina-vers következett, egy Shakespeare-szonett és egy Verlaine-szonett átírása, illetve ezután már konkrétan a regénybeli választott szituációra készülve a *Dosszié* című vers. A kortárs és klasszikus versek közötti kapcsolaton, viszonyon volt most a hangsúly: azt vizsgáltuk, hogy ugyanazt a létfeltétel szerinti viszonyt hogyan jeleníti meg másképp, mitől lesz kortárs, és mivel ér el stílushatást a szerző. A két-két szöveg közti párbeszéd előremutatott a *Dosszié* és a regény pokrőcon történő szüzesség elvesztés jelenetének kapcsolatára, de mivel ez utóbbi volt hangsúlyosan a foglalkozás középpontjában, nem elemeztük mélyen a másik négy verset.

2013. július 11. csütörtök 14.00–16.00

Szoros szövegolvasás következett. Szóról szóra, mondatról mondatra elemeztük a szöveget. Egyrészt a szereplők személyiségét, belső folyamatait vizsgáltuk (mivel jelez bizonyos tulajdonságokat, érzéseket, változásokat a szerző, mivel igazolható egy-egy a szereplőről kimondott állításunk), másrészt Lali és Klári viszonyát, kapcsolatuk dinamikáját, a játszmázást, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a végén összevetjük a regény zárásakor kialakult homlokegyenest más rendszerrel. Hogy jut el vajon a két szereplő? Mi változik bennük? Mi indukálja a változást?

A gondolatfolyosó nevű játék során két oszlopba álltak, és a középben haladó, szerepbe lépő megélhette, milyen gondolatok vannak a szereplő fejében. Újra a test és a saját tapasztalatok bevonása volt a célom. Tehát felsorakoztak két oszlopban, és miközben a Lalit játszó Tamás végiglépdelt, mindenkinek kellett egy mondatot mondani. A kérdés: mi van Lali fejében, miközben eljut megszólítástól a pokrőcig, vagyis Klári ölégig.

Dóra: *Ki az a nő? Ismernem kellene?*

Timi: *Ugyanolyan határozatlan vagyok, mint régebben.*

Emőke: *Biztos tőlem akar valamit?*

Dóri: *Mi a fenét akarhat pont ő?*

Olga: *Biztos én kellek?*

Kinga: *Azt hiszi, lehajolok hozzá?*

Tamás: *Tényleg szőke a puncija?*

Azt kértem, mondjanak minden mondathoz egy Laliban felmerülő érzést. Melyik szóhasználat milyen egyéb jelentésréteget tesz hozzá a szöveghez, hogyan árulkodik az érzésről. Kell-e változtatni bizonyos mondatokon, ki kell-e cserélni szavakat, hogy a szereplő jellemével, személyiségével jobban harmóniában legyen

Dóra: *Ki az a nő? Ismernem kellene?* - kíváncsiság, bizonytalanság, izgatottság

Timi: *Ugyanolyan határozatlan vagyok, mint régebben.* - vívódás, önbizalomhiány, csalódottság, düh

Emőke: *Biztos tőlem akar valamit?* - határozatlanság, magabiztosság hiánya

Dóri: *Mi a fenét akarhat pont ő?* - gúny, fölényesség

Olga: *Biztos én kellek?* - bizonytalanság

Kinga: *Azt hiszi, lehajolok hozzá?* - büszkeség

Tamás: *Tényleg szőke a puncija?*

A szövegrészletek olvasása során Kláriról a következő tulajdonságokat gyűjtötték össze: ő dönt, negatív híre van, rajonganak érte, matriarchális viszonyban érzi jól magát, hatalommal bír, szeret uralkodni, feltűnően szép, bizonyítási vágy buzog benne. Lali diszkrét vagy félénk, nagyon figyel, türelmes, precíz, rejtett agresszió munkálkodik benne.

2013. július 12. péntek 10.00–11.30

Nagy izgalommal vártuk mindannyian ezt a találkozást, mert az előző este érkezett Csaplár Vilmos mégis elfogadta a meghívást a műhelyre. Előzőleg megkérdeztem a résztvevőket, mi érdekelné őket egy ilyen szituációban, azt mondták, a generációs problémák. Ezután egyeztettem a szerzővel, hogy ő mit szeretne ebből, és végül egy epizód mellett döntöttünk, bízva abban, hogy így is elég mélyre tudunk menni, az, hogy az egész könyvet nem olvasták, nem válik hátránnyá a szöveggel való foglalkozás közben. Lajta az egyik főszereplő egyetemi barátja, aki öngyilkosságot követ el. Az orvosként dolgozó szülei és barátja rátöri az ajtót, majd a szülők párbeszédéből kirajzolódik mind a kettejük szánalmas és szomorú viszonya, mind a fiukhoz való viszony lehetetlensége.

Hogy megszokjuk egymást, két feszültségoldó, bemelegítő játékkal kezdtünk, melyben mind Csaplár Vilmos, mind a vendég Térey János is részt vett. A szerzőt kértem meg, hogy olvassa fel a részletet, aztán a gyilkos fegyver jellemzésébe kezdtünk, ezáltal vonódva be a műbe. A játék az volt, hogy mindenki mondott egy állítást, a szerző pedig a regény lehetséges terén belül meg kellett, hogy indokolja az állítást. Nagyon izgalmas játék kerekedett. Pl. fanyelű, ócskapiacra vette, tömeggyártmány, de van benne valami különleges, az éle közepén csorba, de ő ezt kiküszöbölte, hiszen tervei voltak a bicskával, egyszer ellopták tőle, mert bulikat tartott a lakásán, és egy szeretője ellopta bosszúból, amikor öngyilkos lett, azért mászott ki a kádból, mert rádöbbsent, hogy az nem az ő bicskája, meg akarta keresni az eredetét, nagyon fontos volt számára, mert állandóan magánál tartotta. Majd azt kértem, hogy ezekből a bicska tulajdonságokból kiindulva mondjanak tulajdonságokat Lajtáról. Céltudatos, egoista, befelé forduló, kifelé forduló, figyelmetlen. Csaplár megint reagált ezekre.

Majd felírtam egy lapra azt, ami a búcsúcédulán volt: „Engem nem fogtok agyonhorkolni.” Kértem a szerzőt, beszéljen kicsit erről, aztán egy részletes korrajzot adott. Majd azt kezdtük vizsgálni, hogy milyenek azok a szülők, akinek a gyereke öngyilkos lesz, és egy ilyen búcsúlevelet hagy. A párbeszédre építve megegyeztünk abban, hogy alá-, fölérendeltségi viszony van köztük, képmutatóak, következtelnek, orvosok, gőgösek, irányításmániások, keveset vannak otthon, keveset foglalkoznak Lajtával, viszont nagy elvárásaik vannak vele szemben. Csaplár megint árnyalta mindezt, elsősorban olyan történelmi-, háttérinformációkat adott, melyek a személyes, intim téren, a személyiségen kívüli magyarázatokkal szolgálnak.

2013. július 12. péntek 14.00–16.00

Az utolsó foglalkozáson két költő vett részt. Áfra János *A torzulás íve* és Szöcs Petra *Gyakorlat* című versét választották. Az Áfra-vers egy haldokló édesapa nézőpontjából beszél, elköszön gyermekétől,

és azon gondolkodik, vajon a gyerek hogy él majd az ő halála után. Ugyan ők választották a verset, de érezhetően elég nyomasztó volt, így a drámajátékos feladatok után a szövegolvasással oldottam a feszültséget. Először csak mindenki mondott egy szót, számára miről szól a vers, majd össze kellett kapcsolniuk párban a fogalmakat egy állóképben. Betegség-leépülés, elengedés-búcsú, félelem-távolság. Az állóképek aztán megmozdultak, azt kértem, kezdjenek el szíamiként együtt mozogni. A gyakorlathoz volt előkészítés: először csak egy ponton (pl. lábfej, csípő) ragadtak össze a párok, és mozogtak, majd bekötött szemmel is. Amikor visszaálltak a szoborba, bekötöttem egy sállal a szemüket, és úgy kellett mozogniuk. Azt kértem, koncentráljanak az adott fogalomra, tudatosítsák önmagukban a testi változásokat, figyeljenek a társukra, hogyan hat rájuk annak teste.

A torzulás íve

*könyv a hatodik születésnapra, ezt tudtam küldeni
a kórházból, nem érti persze, mi az a hullámzó fényű
kör a lapon, nem látja még az összefüggést a távoli,
izzó tömeggel, amibe korábban annyiszor próbált már
belenézni, csak később érez majd rá, és megdöbben,
hogy ez a valami teszi láthatóvá a papírt, de a kisleány
most csak lapozni tud, próbálja elképzelni, hogy valahol,
még nálam is távolabb, vannak más égitestek is, amik
nem férnek el a kertünkben, de még a világ legnagyobb
kertjében sem, persze neki most csak annyi a nagy tér,
amennyi az új színes tévékből elé vetült eddig, ehhez
kell hozzáigazítania később a bolygókat, a körülöttük
keringő holdakat, aztán a távoli csillagokat, és miután
megérti, hogy a Nap is csak egy közülük, ráadásul nem
is a legfényesebb, mindent kezdhet előlről, ez jóval
a sugárterápiám után jön, sőt, jóval a bomlásom után,
akkor már nem tartom rajta a szemem, mert nem is lesz,
de karácsonykor még egy otthoni ágyról nézek szét,
átlapozom a csillagászati könyvet, amit születésnapjára
küldtem, majd elolvasom az utolsó sci-fit, addigra ő is
megismeri a hatágú vágást a hasamon, eszébe jut róla*

*a sötét égbolt, majd az ágyon félrebeszélve próbálok
ülve maradni, próbálok odaadni neki A kis herceget,
közben észrevétlenül tanul meg félni a feketelyukaktól,
így nem lesz meglepetés, ha nyomtalanul eltűnők*

A szoros szövegolvasás – vagyis a francia explication de texte (szövegértelmezés) során a versnek megint a hálózatossága tűnt fel: az apa egy a bolygókról szóló könyvet ajándékoz a gyerekeknek, és A kisherceg, illetve a fekete lyukak, világegyetem metaforarendszerébe illeszti a halált, a búcsúzást.

A Szócs-vers pedig egy a gyászmunkára adott lehetséges válasz. Azt kértem, találjanak ki ők feladatot, segítségül kaptak egy kupac Klimt-képet. Utána közösen kellett választaniuk egyet, mely szerintük a vershez passzol. A választott képet (*Pallasz Athéné*) elemeztük ezután, hogy hol és hogyan kapcsolódik a szöveghez. Az összefonódó indákat emelték ki, az alakok lezáratlanságát, vagyis a test korlátainak lebontását, a maszk az arc változékonyságát jelzi, a külső díszek, a külcsínyre utalnak.

Gyakorlat

Először te játszottad el Tatát.

*Téged hívtalak, mikor beért a vonat a gyártelepre,
és próbák után téged vártalak.*

Hátad mögött álltam, kértem, csoszogj, legyél púpos.

*Kértem, hogy sajnálj, mert gázmérgezést kaptam,
hazudd azt, hogy ateista vagy,
aztán vigasztalj meg, hogy van másvilág.*

*Legyél magányos, csak engem ismerj,
rám emlékezzél, cipőmet őrizgesd a polcodon.*

Végül legyenek rossz laboreredményeid.

A te helyettesednek már könnyebb dolga van.

*Tudom, milyen szögből kell nézni,
és mit kell neki mondani,
hogy szépen haldokoljon.*

*Jól élünk, csak néha gondolok arra,
hogy elmegyek valahova,*

ahol van fűtés, és nem úsznak férgek a kamillateában,

de aztán körülnézek, és mégis maradok.

A zárásban mindenkinek kellett választania egy gombot, és ahhoz kapcsolni egy érzést, majd egy szövegrészt indoklással. Mielőtt elmondták volna, kialakítottunk egy sorrendet, mely a vers és a gyászmunka folyamatát írta le. Ehhez körbeálltunk, és kitaláltunk közösen egy mozgássort a választott idézetekhez. *1. Téged hívtalak. 2. Kértem, hogy sajnálj. 3. Hazudd azt. 4. Csak engem ismerj. 5. Mégis maradok.* Megdöbbenően szép mozdulatsor kerekedett.

Végül bizalomvirág nevű és bogozós játékkal zártuk a foglalkozásokat. Előbbi esetén a körben állók páros és páratlan felosztás szerint előre és hátra dőltek, így tartva meg egymást, kinyíló virág formáját alkotva, a bogozás során vakon megfogták egymás kezét, s az így kialakult csomót kellett kibogozniuk.

4. Elemzés

2013. július 10. szerda 10.00–12.00

A testhelyzet elemzésekor az volt a célom, hogy egy kevésbé tudatos állapotot elemezve rádöbbenjenek, a test mennyi mindent sugárzik, közöl, figyeljenek rá, váljanak tudatosabbá, amikor a testükről szó van. Erre később építettem, és látható volt a változás, elsősorban a tudatosságban és a térérzékelésben. Az elején említett kulcskompetenciák közül itt elsősorban az anyanyelvi, kommunikáció, a személyközi kompetencia és a kulturális kompetencia fejlesztésének célját tartottam szem előtt.

Már a testhelyzet elemzésekor feltűnt, mennyire szeretnek elkalandozni, a szabad kiegészítéseiket, megérzéseiket előszeretettel kapcsolják a látott konkrét formához, ezért is tartottam fontosnak a tárgyról való beszédet. Ezek felismerése nem értékítélet, csak az a helyzet, tény, amellyel számolnom kellett az órák során. Az ismétlés is célirányos volt, így rádöbbsentek, mennyire nehéz is az adott dolgról beszélni, és kivonni belőle a saját reflexiókat.

A címhez kapcsolódó fogalmakhoz választandó érvek között nagy átfedés van, ezt úgy értelmezem, hogy vannak a versben bizonyos szavak, szókapcsolatok, sorok, melyek dominánsak, erős figyelmet követelnek, mondhatni, a szöveg pillérei, melyekre mint csomópontokra feszül a vers hálója.

Az ehhez kapcsolódó mozgásos feladat meglepő volt számukra, látszott a mozdulatok darabossága, bizonytalansága. Egyáltalán, zavarban voltak. Mindezt egy élő tanulási folyamatként értékelem utólag, ahol mindannyian a saját határainkat feszegettük. Azonban amikor együtt átbeszéltük, együtt megcsináltuk, és létrejött egy közös mozdulat, sokkal oldottabban vettek részt benne, mondhatni, megtalálták a helyüket.

2013. július 10. szerda 14.00–16.00

A relaxációs gyakorlat merész vállalkozás volt részemről. Egyrészt igazolta azt az előfeltevésem, hogy olyan dolgokat kell csinálni, melyben a pedagógus, csoportvezető is jól érzi magát - ebéd után éreztem, hogy elfáradtam kicsit, a közös pihenés, erőgyűjtés aztán aktívabb részvételt okozott. A csoport nyitott volt, és még így is sokakban feszültséget okozott a gyakorlat, vagyis nagyon vékony a határ, itt a test sokkal jobban szót kér.

A szövegelemzésnél azt tapasztaltam, hogy nagyon hálásak bizonyos fogódzókért, de a vers mintha önmagát mutatná meg, igenis csomópontok alakulnak ki, olyan „súlyozott” kifejezések, terek, melyek aztán az egész versre kihatnak, mint az a bizonyos háló. Fontosnak tartom a kijelentések elbizonytalanítását, hogy állandóan újra és újra helyzetbe hozzuk saját magunkat egy-egy versről való beszélgetés során. Ne tegyünk örökérvényű kijelentéseket. És itt jelenik meg a pedagógus, csoportvezető másmilyen szerepe: nem lehet ő a tudás kizárólagos hordozója: bizony azok voltak a legérdekesebb felvetések, melyekre én egyáltalán nem gondoltam, melyek egészen új értelmezési lehetőségeket jelenítettek meg. Hiszen így empátia, figyelem, megértés tekintetében rengeteget tudunk fejlődni, alakulni, egymástól és magunkról tanulni. Így jutunk el megint oda, hogy mi is az irodalom feladata, de maga a feladat szó nehézkes, inkább az a kérdés, milyen lehetőségeket teremt az önmegismerésre, az emberi létre.

Látszik, hogy mindig örömet okoz, hogy miután nagytítóval vizsgálunk meg egy szöveget, eltávolodva ugyanazokat a válaszokat olvashatjuk le a verstérképről. Fontosnak tartják, hogy biztonságban érezzék magukat versolvasás, verselemzés közben, a megértés hajlamosabb teret követelni magának. de az is világossá vált, hogy a mozgásos gyakorlatok, a saját test érzékelése olyan nézőpontot kínál, mely elmélyíti a fogalmakat, a folyamat egészét.

2013. július 11. csütörtök 10.00–12.00

A legizgalmasabb a prózai szexuális tartalmú szövegek elemzésére való felkészülés volt. Azt tapasztaltam, hogyha a pedagógus, csoportvezető természetesen és oldottan beszél a szexualitásról, akkor a szövegben lévő szavak, kifejezésekre kerül a hangsúly, és tényleg értelmezés, elemzés születik meg a „nyálcsorgatás” helyett. Rendkívül fontosnak tartom, hogy megtanítsuk egymást szexualitásról beszélni, és az ilyen témájú irodalmi szövegek épp azt teszik lehetővé, hogy egyszerre távolról, a szöveg (mint szerep) védettségében és belülről, saját magukból indulva ki találják meg a közös nyelvet.

Nagyon izgalmas volt a mozgásgyakorlatok és a könyvbeli viszonyok találkoztatása, hiszen teljesen más felületen foglalkoztak ugyanazzal a dologgal. A szoros szövegolvasás inkább a kognitív folyamatokat mélyítette, míg a tapasztalás, a testi érzékelés sokkal személyesebb csatornákat nyitott meg.

2013. július 11. csütörtök 14.00–16.00

Azt hiszem, mindannyian tartottunk attól, hogy milyen lesz nyers, már-már pornográf leírásokat közösen elemezni. Azt tapasztalom, hogy igenis lehetséges. A szövegen azt figyeltük meg, ugyanazt csinálja az olvasóval, mint Klári Lalival, játszik vele, csalogatja, ígéretet, aztán visszakozik, később pedig odaadja magát. A korábban begyakorolt szempontok szerinti elemzést ugyanúgy el lehetett végezni, egyszerre tárgyiasult el a szöveg, és lett mégis nagyon izgató, már maga a helyzet, hogy ilyen szövegrészeiről beszélünk. Hosszas előkészítéssel és végiggondolt koncepcióval, figyelve a csapatra csodákat lehet művelni. Külön izgalmas volt, hogy az aznap érkező lány, Klaudia érezhetően idegenkedett a szövegtől, de annyira azért ő is nyitott volt, hogy nem állt fel. Kérdeztem az érzéseiről, jól érzem-e, nem a kedvence a szöveg, mire hálásan megköszönte a figyelmet, és elmondta, igen, tőle idegen az erről való ilyen beszéd.

2013. július 12. péntek 10.00–11.30

Nagyon tanulságos volt, hogy a generációk közti különbség milyen falakat tud építeni, mint a szövegben, itt is munka volt, míg megtaláltuk a közös nyelvet. Nem mondom, hogy nehézkes, nyitott és

segítőkéz volt mindkét oldal, de láthatóan zavarban voltak mindannyian. És biztos valamennyire én is. Az nem kérdés, hogy a szerző jelenléte sokat hozzáadott a szöveghez, a fantáziajátékok egészen más perspektívát kínáltak, bizonyos szempontból sokkal jobban el tudtak mélyedni a szereplők jellemében, a viszonyokban. A regény szerkezetét, ok-okozatosságát érthették meg jobban, pláne, hogy a szerző tūpontos és kristályszerkezetű világot épített fel, tehát pontos válaszai voltak. Tanulságos volt az élettapasztalat is, ahogy arról beszélt, bizony az apai elismerés hiánya milyen korcsosulásokat szül, hogy aztán később idősebb férfiaknak akarnak megfelelni a fiúk. Bátorság és gyávaság kérdése is felmerült bennem az öngyilkossággal kapcsolatban, az erről folytatott hosszú monológ, miszerint a szereplő saját magán hajtotta végre az ítéletet, szívbbe markoló volt, hiszen felidéződött Bódy Gábor személye is. Ez az, amit a könyv nem tud nyújtani, ettől több egy kortárs szöveg, a jelenléttől, attól, hogy sokkal szervezettebben tud kapcsolódni az olvasó jelenéhez a szerző jelene. És ezek ihletett pillanatok.

2013. július 12. péntek 14.00–16.00

A két fiatal költővel való munka felüdülést jelentett, bár a versek témája miatt volt benne szomorúság. Kimentünk az udvarra, így oldottabb légkörben folytatódott a foglalkozás. Mindkét szerző azonnal felkínálta a referenciális olvasást, elhunyt édesapa lehetséges nézőpontja és elhunyt nagypapa utáni gyászunka - nem könnyű témák.

A személyes érintettség miatt sokkal jobban kellett figyelnem, Dóra például a félelem megjelenítésekor egyértelműen bezárt, és szimbolikus formákat kellett alkalmaznunk, hogy ne sérüljön, hogy kényelmes maradjon a helyzet. Úgy döntöttem, így a műhely végére már nem az a feladat, hogy felszakítsuk a sebeket, az viszont szép ív, hogy a találkozások, érintkezések (szerda), együttlét, szexualitás (csütörtök) és a halál, gyász (péntek) ívére épült a közös együttlét. Tehát a műhely test tematikája körbeért, volt eleje és lett vége is.

Petra lelkesen fotózott, János részt vett a petrás mozgásokban - így még közvetlenebbé vált a jelenlétük. Érezhetően szerették a rájuk irányuló figyelmet, kíváncsian várták a válaszokat, kibem mit idéz elő a szövegük.

Az életkori sajátosság miatt oldottabbak szólaltak meg a résztvevők, mint Csaplárnál, de a betegség, halál stb. megjelenítései bizony okoztak nehézséget. Kicsit talán mindannyian el is fáradtunk, és sokkal mélyebbre nem mindenki akart menni.

De ez a fajta eltávolítás mindenképpen szerencsés vállalkozás. Hiszen nem az a cél, hogy sírjanak egy elemzés végén, egy műfeldolgozás során. A belső munka így is jelentős volt.

5. Értékelés (résztevők)

„A Csobánka Zsuzsa Emese által vezetett, a Kortárs irodalom másképp – Az érintés alakzatai című kurzuson nem csupán elméleti gondolkodással fordultunk a vizsgált szöveg felé, hanem drámapedagógiai módszerekkel, élménypedagógiával és művészetpedagógiával közelítettük meg Csaplár Vilmos Edd meg a barátodat! című regényét. A közösen teremtett és az egyénileg átélt folyamatokra koncentráltunk, így egy teljesen sajátos és érdekes megközelítési perspektívát ismerhettünk meg az irodalomértés lehetőségei közül. A záró foglalkozáson maga a szerző, Csaplár Vilmos is részt vett, ami külön élménnyel gazdagította az amúgy is tartalmas munkát.”

„Csobánka Zsuzsa Emese csoportja drámapedagógiai módszerekkel – na meg nevetés-terápiával – közelítette meg a kortárs irodalom testrepresentációit, a sexualitás-, a betegség- és a halál-problematikát. “

1. Mennyire segítették a mozgásos gyakorlatok a szövegek megértését?

T: „A mozgásos gyakorlatok nagyban segítettek a szövegek megértését, de annál is inkább a megfoghatóságot tették lehetővé. Úgy éreztem, hogy azok a szövegek, amelyekkel mozgás formájában is foglalkoztunk sokkal közelebb kerültek hozzám, jobban belém ivódtak, és az átélést is elősegítették. Érdekes volt megfigyelni, hogy ki hogyan raktározta el magában az adott verset.”

K: „Nagyon jók voltak a mozgásos gyakorlatok, bár a szövegértést kismértékben befolyásolták.”

E: „Elsősorban közvetve segítettek a szövegek megértésében: általuk létrejött egy bizalmi légkör, amelyben számos gátlástól megszabadulva, görcsöktől mentesen folytatható a munka. Másodsorban pedig – és ez főként a harmadik napon mutatkozott meg – a páros feladatok végzése alatt olyan kulcsmótvumok is előtérbe kerültek a versekben, amelyeket szobai magányomban észre sem vettem volna.”

2. Szerves kapcsolatként érzékelted-e a játékok és a szövegek találkozását?

T: „Igen, szerves kapcsolatként érzékelttem, mivel a játékok bevezetőül szolgáltak a feladatok megoldásaihoz. A játékok többsége koncentrációt, figyelmet és nyitottságot igényelt, s mindezek szükségesek voltak a szövegek értelmezésénél is. Nagy előnyt jelentett a közvetlenség mind a játékok, mind pedig a szövegfeldolgozás során.”

K: „Igen, a játékok valóban a szövegelemzést készítették elő és annak momentumaira mutattak rá, de mint már írtam, magát a szövegértést nem feltétlen befolyásolták.”

E: „A legtöbbször nem érzékelttem szerves kapcsolatot a játékok és a szövegek között, bemelegítésként fogtam fel őket, kivéve az Áfra- és a Szöcs-versek értelmezésénél. Ott valahogy szorosabb volt a kötődés, talán mert az érintéses-mozgásos gyakorlatok alatt jobban ragaszkodtunk a szöveghez, direkt arra építettük a sorozatokat.”

3. Mi újat tanultál magadról a szövege révén?

T: „A szövegek révén megfigyelhettem, hogy melyek azok a témák, amelyekkel szívesen foglalkozom az irodalom keretein belül. A Csaplár regény szexuális töltetei által végre szóban is kibontakozhattam a témát illetően. Nem okoztam meglepetést önmagam számára, gátlástalanul hozzászóltam az elhangzottakhoz, és nyíltan kifejtettem a véleményemet. Rájöttem, hogy nálam tényleg nincsenek tabu témák, és ez jó érzéssel tölt el. Újdonságnak könyvelem el még azt is, hogy mennyire át tudom érezni a másik ember lelki traumáját, sőt, sokkal fogékonyabb vagyok rá, jobban bele tudok merülni, mint az általánosabb témákba.”

K: „Erre nem igazán tudok válaszolni, inkább a mozgásos gyakorlatok révén tanultam újat magamról. :)”

E: „Bevallom, rettegek a versértelmezéstől: mivel a verstani alapismereteim igencsak hiányosak, általában vissza szoktam utasítani az ajánlatot, ha verseskötetéről akarnak velem kritikát íratni. A tábor ideje alatt rájöttem, hogy ez azért van, mert mindenben az epikumot keresem, nekem az adja meg a szöveg örömét (valószínűleg ezért szeretem Sziverit és Petrit annyira). Emiatt eleinte rossz

olvasónak éreztem magam (mégiscsak csomó ideje járok egyetemre, igazán megtanulhattam volna, hogyan kell „jól” elemezni), aztán viszont egészen felbátorodtam. Köszönet érte! :)”

4. Mi újat tanultál a mozgásos gyakorlatok révén?

T: „A mozgásos gyakorlatok révén megtanultam tisztelni a másik testét. Tisztelni és figyelni. A tükörmozgások alázatot, türelmet, alkalmazkodást és figyelmet igényeltek, s ezek rendkívül jól fejlesztik az ember mozgásérzékét. A versek mozgásgyakorlatainál érdekes volt megfigyelni, hogy bizonyos esetekben mennyire különbözőek lehetnek a mozgásbeli kifejezések, de ezeket főleg a fantázia irányította. A Torzulás íve című versnél meglepő és egyben élvezetes volt, hogy mennyire óvatosan kellett bánni a mozdulatokkal. A társaim mozgásformáinak a megfigyelésekor láttam, hogy egy-egy kéztartás vagy az izmok megfeszítése/elernyesztése olykor mennyire nem a szituációhoz illő. Még soha végeztem ilyen jellegű mozgásgyakorlatokat, és nagyon élveztem a "munkát".”

K: „Legfontosabb mozzanatként azt emelném ki, hogy rájöttem (bár már előtte is tudtam, csak most szembesültem ezzel igazán), mennyire nehezen tudok emberek előtt felszabadulni és mennyire nehezen engedem (akár fizikailag, akár lelkiileg) közel magamhoz a másikat. Viszont ha ezt sikerül leküzdeni, amit sikerült a gyakorlatok révén, nagyon jó érzés.”

E: „Mivel nemrég egy kb. fél éves drámapedagógiai kurzuson vettem részt, sok újat nem tanultam, arra viszont még onnan emlékszem, mekkora élmény volt, hogy rá mertem bízni magam másokra, és el tudtam engedni magam annyira, hogy kiszolgáltatottá váljak. Ez a feloldódás most is megtörtént.”

5. Mitől érezted rosszul/ jól magad a csoportmunka során?

T: „A háromnapos műhelyfoglalkozásnak csak egy gyakorlata volt, amit nem élveztem, ez pedig a meditációs rész volt. Az első nap első délutáni foglalkozásán a testtel játszottunk egy kicsit. Alapjában véve a gyakorlat nagyon érdekes, velem volt a gond. Késtem néhány percet, és csak egy kerek asztalka jutott, amin nem tudtam kinyújtani a lábaimat, s így nem is tudtam szabályosan végezni a mozgássort. A keresztcsonttól kiinduló ringatás nagyon kellemes érzéseket válthat ki az emberből, viszont én sajnos ehhez túl görcsös vagyok. Nehezen tudom átadni magam a másik irányításának. Mindezekről függetlenül túlzás lenne azt állítani, hogy rosszul éreztem magam a gyakorlat során. Egyszerűen semleges érzés volt bennem, nem ujjongtam, mint a többi feladatnál, játéknál. :)”

A csoportmunka elmondhatatlanul nagy és örömteli élmény volt számomra! Nagyszerű emberekkel nagyszerű dolgokat csináltunk. :) Mindenki nyitott volt (személyiségtípustól függetlenül), rengeteget nevtünk és gyorsan egymásra hangolódtunk. Izgatottan vártam minden egyes foglalkozást, és olyan klassz érzés volt, hogy a többi csoport csodálkozva figyel minket, hogy miért vagyunk mi ilyen boldogok, akár a tűző napon is. :) Részt vettem már több ifjúsági cserén, de itt is sok új játékkal gazdagodtam. Az irodalom megközelítése is új módszereket kínált, melyeknek különösen örültem. Teljesen felszabadultam a foglalkozások által, élveztem, hogy kifejezhetem önmagam, és hogy válaszul a többiek is ezt tették. Nagyon családias volt a légkör. :)”

K: „Eleinte kissé kényelmetlen szituáció volt számomra a közvetlenség fizikai formája, de ez csökkent, miután már jobban megismertük egymást. Legkevésbé az a játék tetszett, amelyben az adott verssorokat kellett megjeleníteni. Valahogyan az ilyen fajta módszer távol áll tőlem. Viszont nagyon élveztem az összes többi önmegismerő játékot, valamint azokat, amelyek során a másokra kellett odafigyelnünk, valójában megismernünk és a bizalmunkba fogadnunk (vagy az ő bizalmába férköznünk).”

E: „A Csaplár-regényről való beszélgetés közben eszembe jutottak a koleszos élményeim, amikor a barátnőmmel – ő is magyar szakos lévén – felolvastuk egymásnak a kötelező olvasmánylista könyveiből a legsikamlósabb részeket, és nagyokat kuncogtunk rajtuk. Jó volt újra előhozni ezt az érzést! :) A meditációnál viszont kicsit kényelmetlenül érzem magam, erről akkor beszéltünk is, nagy volt bennem a megfelelési kényszer a légzésgyakorlatnál.”

6. Az irodalomhoz való viszonyodon hogyan változtatott a foglalkozás?

T: „A műhelyfoglalkozás még közelebb hozott az irodalomhoz, pedig azt hittem, hogy ezt a nagy szerelmet már nem lehet tovább fokozni. :) Új módszereket és játékokat ismerhettem meg, próbálhattam ki, amelyek segítségével még közelebb hozható számunkra a szöveg és annak tartalma. Az irodalmat illetően is az eddigiektől még pozitívabb érzéseket szült bennem az elmúlt három nap. Még inkább felerősödött bennem a vágy, hogy az irodalom csodáit és misztikáját átadjam valahol valakinek, akár tanárként, akár fanatikusként. :)”

K: „A műhely az irodalomról való gondolkodásom perspektíváit tágította. Mindig is foglalkoztattak a testnarratívák, az identitáslehetőségek, ezért valóban érdekes volt számomra a munka, és egy nagyon elgondolkodtató befogadási kaput nyitott meg. Úgy érzem, hogy maga az a tény, hogy egy-egy művet ezer felől meg lehet közelíteni, fenntartja az érdeklődést, és amikor egy új kaput megnyitunk, az érdeklődés is fokozódik, izgalmassá válik a folyamat. Az irodalomhoz való viszonyomat mélyítette a foglalkozás.”

E: „Az irodalomhoz való viszonyomon alapvetően nem változtatott, mivel eddig is úgy gondoltam, hogy csak többletet ad, ha társművészeti elemeket, drámapedagógiai eszközöket is bevonunk a szövegértelmezésbe. Ez különösen tanításnál hasznos, kaptam is új tippet. Sőt, azóta magam is felépítettem egy verselemzéses drámaórát: előtte már csináltunk a csoportommal egy mozgásos ballada-dramatizációt, a Kádár Katát, és a felkészülési folyamatban fórum színházás módszereket is alkalmaztam. Most egy Áfra- (Hegesztés) és egy Benedek-verset (Nagyapa) dolgoztunk fel. Előtte tenyérhullámoztunk, meditáltunk, ringattunk, székeztünk; aztán elolvastuk a verseket; hangulattérképet készítettünk hozzájuk, az ő kérésükre egy papírra mindenki különböző színű tollal húzta a vonalgörbéket, és írt megjegyzéseket (érdekes, hogy a lányok az előbbi, a fiúk az utóbbi szöveget választották, bár arra törekedtem, hogy mindkettő közös élményanyaga a gyermekkor legyen); aztán kulcsszavakat kerestünk; majd érzéseket jegyeztünk fel, és mindenkinek meg kellett jelenítenie egyet-egyét állókép formájában; végül pedig egy közös mozgássort kellett bemutatni. A munka nagyon nyugodtan folyt, ritkán szoktak ilyen elmélyültek lenni. Levezetésként még beláztunk is.”

7. Mit tesz hozzá a szerző jelenléte egy-egy szöveghez, a megértéshez?

T: „A szövegértelmezést nagyban befolyásolhatja a szerző jelenléte, főleg, ha a szerző beszél is a szövegről. Csaplár Vilmos regényénél egyfajta csalódást okozott, hogy a szerző nem azokat a sajátosságokat emelte ki a kötete kapcsán, amelyeket mi a foglalkozásokon. Elképzelhető, hogy miután elolvastam a regényt, én se az átbeszélte dolgokat tartom kiemelkedő fontosságúnak. Mindenesetre nagy szerepe van a szerző jelenlétének a szövegértelmezés során és egyáltalán a szövegről alkotott kép kialakításában. A szerző személyisége és stílusa nálam nem játszott szerepet a regényről alkotott képet illetően. Inkább a könyvhöz való hozzáállása, a könyvről elhangzott mondatok befolyásolták a szemléletemet.

Más a tapasztalatom a költők esetében. A jelenlétiük egyáltalán nem befolyásolta a versértelmezést. Talán egy kicsit izgalmasabb és meghatóbb volt, de elképzelhető, hogy ezt a téma miatt éreztem így.

Érdekes volt figyelni a költők reakcióit a mozgásgyakorlatok során. A mozgásgyakorlatoknak talán ez volt a legizgalmasabb mozzanata.”

K: „A szerző jelenléte érdekes volt olyan szempontból, hogy találkozhattunk vele, viszont a szabad szövegértelmezést, szövegolvasást gátolta.”

E: „Eleinte feszélyezett a szerzők jelenléte, de aztán az elejtett mondataikkal irányították a beszélgetést, és ezáltal úgy érezhettük, közelebb kerültünk a szövegekhez. Nem vagyok azonban biztos benne, hogy jól tett az ottlétük, lehet, hogy szabadabb lett volna az értelmezés nélkülük, és más problémák vetődtek volna fel.”

8. Egyéb

T: „Maximálisan meg vagyok elégedve a műhelyfoglalkozással! Képes lennék napokig ódákat zengeni róla (túlásnak nyoma sincs!). :) Rengeteg új élmény, hangos nevetést, és új barátokat adott nekem ez a három nap. A csapatépítő játékokból el tudtam volna viselni még néhányat, azokat ki lehetne bővíteni. Azt is élveztem volna, ha utolsó nap bemutatjuk a többi csoportnak az általunk létrehozott performanszt vagy gyakorlatot. A zenét oda tudtam volna képzelni néhány játékhoz vagy feladathoz (pl.: a meditációs gyakorlathoz, vagy az Áfra-versek mozgásgyakorlatihoz). Imádtam, de tényleg. :)”

K: „Nagyon jól éreztem magam, élveztem a játékokat, a szövegelemzést, és örülök annak, hogy összeállt a kis csapatunk. :)”

Összegzőképpen elmondható, hogy a mozgásos gyakorlatok megítélése személyenként változó, mégis inkább annak pozitívumait érzékelem a kapott válaszokban. A társas interakciók által megélt új nézőpontok hozzáadtak a versélményhez, de a zártabb, érintés és saját teste felé fenntartásokkal közeledő vagy inkább elméleti résztvevők számára igazi kihívást jelentett.

A játék és szöveg összekapcsolása döntően pozitív értékelést kapott, a bevezetésen túl a verselemzéseknél alkalmazott, vagyis szöveg és mozgás kapcsolatát megteremtő, kereső gyakorlatok bizonyultak hasznosnak, illetve nyújtottak élményt.

A saját magukról tanult újdonságok ennyi idő távlatából is érdekesek, azóta többször találkoztam a válaszadókkal, és a személyesség lett számomra a legmeghatározóbb konklúzió, vagyis az, hogy igaz, mindenki saját keretrendszerén belül, a maga alkotta világ és lehetőségeken belül tud és képes megtapasztalni. Egy irodalmi mű elemzése során igenis nagy esély teremődik az önmagunkkal való találkozásra, a kortárs szövegek itt tették hozzá, hogy mindannyian számos klasszikussal a hátuk mögött igazi kihívásnak élték meg, mi újat mond nekik a szöveg, saját korlátaikkal, határaikkal szembesülhettek, mert elvesztették azt a biztonságot, melyet egy sokszor elemzett klasszikus jelenthet. A kortárs szöveg nyelve otthonos közeget teremtett, ebben az otthonos érzetben megtapasztalhatták a számukra még kevésbé otthonos témák például szexualitás elemzését a nyelvben, máskor a testgyakorlatok jelentettek határátlépést, vagy egyszerűen a megfelelés kényszeréből bújhattak ki csupán azért, mert a kortárs szöveg nem teremtett akkora elvárást.

A mozgásos gyakorlatokról vallottak abban erősíttek meg, azt a konklúziót vonhatom le, hogy a más fajta érzékelési terület beemelése mégiscsak hozzátesz a saját magunkról alkotott tudáshoz. A digitális nemzedék korában ezek a válaszok és gyakorlatok újra bebizonyították számomra, hogy szükség van arra, hogy a diákokat és önmagunkat visszavezessük a valóságosabb érzékelés formáihoz, az IKT-eszközök világa felhívás arra, hogy a test valamennyi érzékelési területére nagyobb figyelmet fordítsunk.

Az irodalomhoz való viszonyokon alapvetően nem változtatott a foglalkozás, azonban minden válaszadó elmélyített kapcsolatáról beszélt, annyi következmény tehát van, hogy a kortárs irodalommal való foglalkozás nem riasztja el az olvasót, ha kellő időt szánunk a megértésre, megélésre, és sokféle módszerrel, munkaformával kísérletezünk.

A kortárs szerzők jelenlétéről szólva a két fiatal jelenlétét pozitívan élték meg, új szint hoztak az elemzésbe, bár a kezdeti feszélyezettség itt is tényszerű, azonban Csaplár Vilmos jelenléte egyértelműen negatívan hatott a csoportra. Itt meg kell jegyezni, hogy a generációs különbség és az író szikár és nyers, olykor szigorú személye és jelenléte inkább idős tanár úr hatását keltette, és a személyes beszélgetésekből tudom, hogy meglepte őket, mert az olvasott szöveg után mást vártak. Ez a csalódottság egyértelműen kiolvasható a rá vonatkozó megszólalásokból.